ئامانجمان له روانین بۆ مێژووی ئیسلامی

[kurdish – كوردى – كردي]

نیهاد جه‌لال حبیب الله

پێداچوونه‌وه‌ی: پشتیوان سابیر عه‌زیز

2013 - 1434

IslamHouse.com

غايتنا من النظر إلى التاريخ الإسلامي

« باللغة الكردية »

نهاد جلال حبيب الله

مراجعة: بشتيوان صابر عزيز

2013 - 1434

IslamHouse.com

ئامانجمان له روانین بۆ مێژووی ئیسلامی

سەبارەت بە ئامانج لە روانین بۆ مێژووی ئیسلامی ئەوەی باسی دەکەین لە دیدی پابەند بوون بە ئیسلامەوە دەیلێین، لەو نێوەندەشدا خاڵە گشتیەکانی ئەو روانینە بۆ ناموسوڵمانەکانیش لە خۆ دەگرێت، ئەوەشی پەیوەست بە ئیسلام نەبێت دەتوانێت کۆمەڵێك لەو خاڵانە بگرێتە خۆ.

❖ پێشەنگی کردن بە قورئان و سونەتەوە:

دڵنیاین تەنها سەرچاوەی ئیسلام قورئانو سوننەتی پێغەمبەرن(صلی الله علیه وسلم)، ئەو دوو سەرچاوەش گرنگیەکی زۆریان داوە بە روانین بۆ مێژووی مرۆڤایەتی بە گشتیو مێژووی یەکتاپەرستان بە تایبەتی، دەبینیت لە قورئانی پیرۆزدا بەسەرهاتی پێغەمبەرانو پیاوچاکانو کۆمەڵگەو سەربازان و...هتد باسکراوەو لە خودی ئەو خستنەڕووەشدا ڕاستکردنەوەو لێکدانەوەی بۆ کراوە، هەروەك باسی فیرعەونو قارونو بێ باوەڕانو سەرکەشانو لادەران لە ئاینی یەکخواپەرستی کراوە، کاتێ بەسەرهاتی پێغەمبەر یووسفو لوقمانو زولقەرنەین لە قورئانی پیرۆزدا دەخوێنینەوە، دەزانیت ئەمە شێوە گەیاندنێکی پەیامی خودایيە بۆ مرۆڤەکان، بەڵام جیاوازی ئەمەیان لەوەدایە ئەم شێوازە لە مەیدانی گێڕانەوەی پێڕەوێکدا خۆی دەنوێنێت کە خوای گەورە پێوانی دەکاتو ڕاستو هەڵەکانی یەکلا دەکاتەوە تا بەو ڕێککردنەوەی پێڕەوە نمونەیەکی جوانو تەواو بۆ گوێگر یان خوێنەر بخرێتەروو کە پێڕەوی بکات.

بۆ نمونه له ژیانی پێغەمبەر ئەییووبدا نموونەی جوانیو خۆ ڕاگری فێر دەبین، بەڵام لەگەڵ ئەو هەموو چاکەو جوانیەدا ڕێککردنەوەی قورئانی پێمان دەڵێت لەوپەڕی سەختیدا بڕیاری زیاد لە پێویست نەدەن وەك ئەوەی پێغەمبەر ئەییووب بەرامبەر قسەیەکی خێزانەکەی بڕیاریدا هاوکات بە چاکبوونەوەی لە خێزانەکەی بدات، یان لە نمونەی ژیانی پێغەمبەر یوونسدا شیکاری بۆ مەرجەکانی ژیانی بانگخواز دەکات، یەکێك لەو مەرجانە بەشێوەی ڕاستکردنەوەی قورئانی دەخرێتە ڕوو کە ئەویش بریتیە لەوەی لە بانگەواز بۆ خوادا دەبێت بڕیارو هەنگاو لەدەست خوادا بێت چونکە پێغەمبەر یوونس بەبێ مۆڵەتی خوایی ناوچەی کاری خۆی جێ هێشت، بەڵام خوای گەورە ئەمەی بۆ ڕاست کردەوە.

ئەمە لە فەرمودەکانی پێغەمبەری خواشدا بەدی دەکرێت، جا بۆ بەدواداچوونی ئەمە با خوێنەر بڕوانێتە کتێبەکانی فەرمووەدەی وەك (صحيح البخاری، صحيح مسلم، مسند الامام احمد، سنن الترمذي، سنن النسائی، سنن ابن ماجه...).

دەی ئەو کەسەی پەیوەستی قورئانو سوننەتە ئەگەر هیچ بەهایەکی روانینی مێژووییشی نەبێت، دەبێت لێرەوە پێشەنگی بە قورئانو سوننەتەوە بکاتو بکەوێتە لێکدانەوەی مێژووییو پەند لێوەرگرتنی، بەڵام بیری بێت خاتر گرتنو چاوپۆشی کردن پێناوی دڵسۆزی نیە، بەڵکو پێناوێکی سۆزداریە، هەروەك ساختەو پێچدان بە ڕاستیەکان پێچەوانەی کرۆکی حەقیقەتە.

با پەرچەکرداری ساختەکاران ئێمەش تووشی سۆزداری شێوێنەر نەکات، بەڵکو وەك ئەو ڕێرەوەی قورئانو سوننەت بۆی دیاری کردوین هەنگاو بنێین.

❖ زانینی ئەزموونی موسڵمانان لە پەیڕەوی ژیاندا :

یەكێك لە مەرجو پێكهاتەكانی ژیارو گەشە پێدانی، بریتیە لە گەشەدان بە ئەزموونی پێشینان، گەورەترین هەڵەیەكیش كە تاكی پێشكەوتووخواز تووشی دەبێت ئەوەیە كە بیەوێت لە خاڵی سفرەوە لێ بنەوێتو تەنها پشت بە خۆی ببەستێتو چاو لە ڕابردوو داپۆشێت وەك ئەوەی ئەو سەرەتایەو پێش ئەو لە هزرو كاریدا بوونی نەبێت، بەڵكو دەبێت ئەزموونی پێشینان وەربگیرێت تا لە هەنگاونانمان بەرەو پێشەوە خێراتر بچین، هەروەك ڕێبازی گەیاندنی خوایش بەهەمان شێوە بووە تا گەشتە پلەی كەماڵ، ئێمەش ئەو ڕێبازەمان پێویستە.

ئەگەر بڕوانینە پەیامی خودایی بۆ مرۆڤەكان، دەبینین لە یەكەم هەنگاوەوە بە كەماڵی نەهاتووەو هەر هەنگاوێكی دواتریش پەیوەستی ڕابردووی پەیامەكە بووە، بۆ نموونە كاتێك پێغەمبەر عیسا لە دوای پێغەمبەر مووسا دێت ئەركی خۆی ڕوون دەكاتەوە: (أحل لكم بعض الذي حرم عليكم)[1] واتە پێوانێكی خودایی پێیە تا بەو پێوانە بەراوردو جیاوازی نیوان واقعو ڕابردوو نیشان بداتو دواتر بڕیاری هەنگاونانی پێشڕەوی بدات، بە هاتنی پیغەمبەری ئیسلامیش ئەزموونی پێشینان ڕەت نەكرایەوە، بەڵكو پێوانی شەریعەتی ئاسمانی بۆ بەكارهات وەك لە چەندین شوێندا دەبینین پێغەمبەر(ﷺ) باسی ئەزموونی ڕابردووی پێغەمبەرێك یان پیاو چاكێك دەكات.

دەی موسڵمان پێویستی بەوە دەبێت ئەزموونی پێشینەی هەڵگرانی پەیامەكەی بزانێت تا بزانێـت لە چیدا تێدەكەونو لە چیدا سەر دەكەون، چونكە

---

[1] - آل عمران: ٥٠.

پێغەمبەر(ﷺ) دەفەرموێت: (لا يلدغ المؤمن من جحر واحد مرتين)،[٢] کەواتە پێویستە ئوممەتی ئیسلام دووجار نەگەزرێت.

کەسی بانگخواز بۆ پێشڕەوی کاری بانگەوازی دەبێت ژیانی هەڵگرانی یەکەمی پەیامی بانگەوازو ئامانجو ڕێڕەوو ئەنجامیان بزانێت تا بەهۆیەوە هەنگاو بەرەو کەماڵ بنێت، کەسی موجاهیدیش دەبێت ئەزموونی موجاهیدانی ناو هاوەڵانو دواتر کەسانی وەك عیمادەدینی زەنگیو سەلاحەدینی ئەییوبیو موحەممەدی فاتیح بزانێت، کەسی زانستخواز پێویستە شارەزای ئەزموونی کەسانی وەك پێشەوایان بوخاریو موسلیمو ئەحمەدو ئیبن تەیمیەو ئیبن حەزمو ئیبنولقەیم و....هتد بێت.

ئەم شارەزاییەش بۆ ئەوە نیە بمانەوێت بیکەین بەسەرچاوەی پێڕەوی کارمان چونکە تەنها قورئانو سوننەت سەرچاوەی پێڕەوی کارمانن، بەڵکو تا ببێتە شانۆیەك بۆ نیشاندانی ڕاستو هەڵەو ئاستی هەوڵی هاونیازان، ئیتر لەوێوە تاکی موسڵمان لە پێڕەوی ژیانیدا هەنگاوی پێشڕەوی خۆی دەنێت.

ئامانجێکی تری زانینی ئەو ئەزموونە ئەوەیە تا بیسەلمێنین مێژووی ئیسلامی لە پێشکەشکردنی ئەزموونی ژیانیدا نەکەوتووەو خاڵی باشی بەدەست هێناوە، هەم بۆ هاندانەوەی تاکی موسڵمانو هەم بۆ دەمکوت کردنی ئەوانەی دەیانەوێت بە پەردەی ساختەکاریو چەواشەکاری ٣٠٪ بەسەر ٧٠٪دا زاڵ بکەن.

---

[٢]- صحيح البخاري،الرقم ٥٧٨٧، صحيح مسلم، الرقم ٥٤٢٧، سنن أبوداود، الرقم ٤٢٤١، مسند أحمد بن حنبل، الرقم ٨٧٢٥، سنن الدارمي، الرقم ٢٧٣١، صحيح ابن حبان، الرقم ٦٦٤.

❖ وەرگرتنی پەندو ئامۆژگاری:

ئەمە ئامانجێکی بنەڕەتی روانینە بۆ مێژوو بە گشتی، بەتایبەت موسڵمانان کە هەڵگری پەیامی خوداییو شەریعەتیان لەبەردەستدایە تا بە جێی بگەیەنن، دەبێت بزانن پێشینان چۆنن تا پەندو ئامۆژگارییان لێ وەربگرن، پەند لە ڕێرەوی ڕاستو هەنگاوی چەوتی موسوڵمانان لە مێژووی ئیسلامیدا وەربگرن، ئامۆژگاری سەر زارو کرداری مەشخەڵانی ئوممەتی ئیسلامی لە مێژوودا وەر بگرن.

خوای گەورە بۆ خستنەڕووی پەندو ئامۆژگاری بۆ موسڵمانان لە قورئانی پیرۆزدا نمونەی ژیانو کاری پێشینانی هێناوەتەوە، بەڵام دەبێت ئەو هەڵەیەی ئەمرۆ موسڵمانان تێیکەوتون ڕاستی بکەنەوە، ئەویش ئەوەیە تەنها نموونە جوانەکان بە پەندو کەسە بالأکان بە جێ ئامۆژگاری وەر دەگرن، لە ڕاستیدا ئەمە بە تەواوی واتا پەرچەکردارێکە بەرامبەر ستەمی ستەمکاران، پەرچەکردارێکی پڕ لە هەڵەشە، چونکە نە قورئانو نە سوننەتو نە مێژوونوسانی موسڵمان ئەم پێناسەیان نەبووە، بەڵکو کرۆکی پەندو ئامۆژگاری ئەوەیە کەسێك فێر بکەیت چۆن بەرێگەی ڕاستدا بڕواتو لە ڕێگە لا نەدات، ئیتر ئایا نمونەو سەرەنجامی کەسێکی بۆ دێنیتەوە کە بەو ڕێگە راستەدا رۆیشتووە تا ببێت بە سەرمەشقێك بۆی وەك خوا دەفەرموێت: (قد كان لكم في رسول الله أسوة حسنة)[٣] یان نموونەو سەرئەنجامی کەسێکی بۆ دێنێت کە لە ڕێچکەکە لایداوەو چی بەسەرهاتووە تا ئەو کەسە خۆی لێ بەدوور بگرێت وەك نمونەی فیرعەونو برادەرەکانی بە درێژایی مێژووی مرۆڤایەتی، یان ئەم نموونەی سێیەمە کە

---

[٣] - الأحزاب: ٢١.

مێژووی ئیسلامی زیاتر خۆی لەمەدا دەبینێتەوە، ئەویش ئەوەیە کەسانێك ڕێی ڕاست دەگرنەبەر، بەڵام لەو نێوەندەدا کارتێکەرەکان ڕێیان لێ تێك دەدەن، دەبێت موسڵمان لێرەدا پەندو ئامۆژگاری هەنگاوە چاكو هەڵەکانیشی وەربگرێت، ئەوەی بە پێوانی حەقیقەت بوو با بیکاتە مەشخەڵ، ئەوەش بە ڕێرەوی هەڵەدا چوو با ئەم ڕاستی بکاتەوە.

پەندو ئامۆژگاری تەنها بۆ کەسی تاك نیە، بەڵکو ئەوە دەوڵەتو سەرکردەو کەسانو جەماوەرو هەموویانن کە دەبێت پەندو ئامۆژگاری وەربگرن، نەوەك لە بازنەی هەوڵە تاکەکەسیەکاندا بەرتەسك بکرێتەوە، ئەمەش هەڵەیەکەو نیشانەکانی لە دەرکەوتندان، ڕوانینی گشتی ئوممەت لەبیر بکرێتو هەوڵە شەخسیەکان گرنگییان پێ بدرێت، ئیتر ئایا هۆکاری لاوازی گورو تینە یان وەهنو ترسی مەرگ بێـت یان ئەوە بە باشتر بزانرێت.

❖ وەستان لە ڕووی ساختەکاری وسۆزداریدا :

یەکێکی تر لە ئەنجامەکانی ڕوانین بۆ مێژووی ئیسلامی دەرباز بوونە لەو تەنگژەیەی کە هەر دوو لایەنی ساختەکاریو سۆز داری ڕۆڵی تیدا دەبینن، ئەم دوو پەیامە دوو دەستەی دوژمن بەیەکتر هەڵیانگرتون، دەستەی دوژمنانی ئیسلامو موسوڵمانان پەیامی ساختەکاریو تەزویر لە مێژووی ئیسلامیان هەڵگرتووە، دەستەی موسڵمانانێکی کەمتواناو هەڵەشەش پەیامی سۆزدارییان پێیەو وەك پەرچەکردارێك بۆ ساختەکاران ئەمانیش دەکەونە هەڵەوە.

بەکورتی ساختەکاران ئامانجیان شێواندنی مێژووی ئیسلامیەو بۆ ئەمەش ئەم هەنگاوانە دەنێن:

١. هەمیشە هەوڵدەدەن مێژووی ئیسلامی لە لایەنە ڕۆحیەکەی دابڕ بکەنو بە مێژوویەکی خوێنڕێژی ڕەها لەسەر نیازی دەستەڵاتداری نیشانی بدەن، ئەمانە ئەو دەستەن کە هەر بڕوایان بە پەیامی ئیسلام نیە لە نموونەی ڕۆژهەلاتناسانی وەك :(کارل برۆکمانو توینبی) و...هتد، یان دەستە گومراو لادەرەکانی ناو موسڵمانان کە ئەو مێژووە بە هەڵە دەزانن دەیانەوێت هیچ نرخێکی ئایینی بۆ نەهێڵنەوە.

٢. لە پاڵ دەیان ڕووداوی ڕاستیدا چەند ناراستەیەك تۆمار دەکەن.

٣. گومان لەسەر سەرچاوەکانی مێژووی ئیسلامی دروست دەکەن، ئەڵبەتە ئەوەی لەگەڵ هزریان ناگونجێت.

٤. پەردەپۆشی لایەنی ژیاریو زانستی و...هتدی ئەو مێژووە بکەنو تەنها مێژووی خوێنو شمشێر نیشان بدەن، ئەویش لە جیاتی نیشاندانی شمشێری حەقو جیهاددا شمشێری ستەمو داگیرکاری بە پێناس دەزانن.

لە وەڵامدانەوەی ئەمەدا هەوڵی پەرچەکرداریو سۆزداری لای هەندێك موسڵمان دروست دەبێت کە هەموو مێژووی ئیسلامی بە دیدێکی تر تەماشا دەکەنو هەوڵەکانیان لەم خاڵانەدا چڕ دەبنەوە:

أ. بە پیرۆز سەیرکردنی مێژووی ئیسلامی.

ب. چاوپۆشی لە هەڵەو کەموکورتیەکانی ئەو مێژووە بەهەر بیانویەك بێت.

ج. له هەمووی سەختتر مێژووی ئیسلامی به یەکپارچه دەبەنه قاڵبی بیروباوەڕو فتوای ئایینداریو بێباوەڕی له سەر دەدەن.

چارەسەر :

دەبێت بۆ ڕێگری له ساختەکاران هەوڵ بدەین هەم پارێزگاری به ڕاستیەکانی مێژووی ئیسلامیەوە بکەین که له ژێر بنەمای زانستیدا ڕاستکراونەتەوەو هەموو ساختەکانیان ئاشکرا بکەین، بەڵام لەم کارەدا هەڵەشەییو سۆزداری هەڵەیە، بۆ ڕاستکردنەوەی کاری سۆزدارانیش دەبێت ئەوەیان تێ بگەیەنین که:

١. مێژووی ئیسلامی مێژوویەکی پیرۆز نیەو پیرۆزی بۆ ئایینەکەیە نەك مێژووی هەواداران‌و هەڵگرانی، بەڵام مێژووی ئیسلامی مێژوویەکی پڕ شکۆداریو پێشڕەویە، لەگەڵ ئەوەشدا هەڵەو کەموکورتی زۆر هەڵدەگرێت، چونکه پەیڕەوکارەکانی مرۆڤن.

٢. قورئانی پیرۆز نەپێکانی پێغەمبەران‌و هەڵەی باوەردارانی تۆمار کردووە، دەی ئیتر چۆن نابێت هەڵەی نا مێژووی شوێنکەوتوانی پێغەمبەران نیشان بدرێن!؟ ئامانجێکی روانین بۆ مێژووی ئیسلامی ڕاستکردنەوەی ئەم باری تەنگژەی نێوان ساختەکاریو سۆزداریە.

❖ تەواوکردنی ڕێڕەوی مێژوونوسان:

ئەگەر ئەمرۆ ئێمە قسە لەسەر مێژووی ئیسلامی دەکەین، دەبێت بیرمان نەچێت ئەم کارەمان لەسەر بنەمای هەوڵی دڵسۆزان‌و زانایانێکی پێش خۆمان بووە که نرخو بەهای مێژوویان زانیوەو ڕێی ڕاستی ئەو مێژووەیان تۆمار کردووە،

بەتایبەت مێژووی ئیسلامی لە هەر مێژوویەکی تر وردترو دروستتر تۆمار کراوە، ناوی کەسەکانو گێرەوەکانو ئاکارو ژیانو ئاستی متمانەو ڕاستگۆیی‌و زانستیان تۆمار کراوە.

ئەگەر پێشەوایان(تەبەری‌و ئیبن خەیاتو ئیبن کەثیر و...هتد) تۆماری ڕوداوەکانیان بۆ کردوین، ئەوا کەسانی وەك ئبن خەلدونیش قسەیان لەسەر کردووەو نووسینەوەیەکی تریان بۆ ئەو مێژووە کردووە، دەی ئەم کاروانی لێکۆڵینەوەیە هێشتا ماویەتی تا بگاتە کۆتا، ئەم ئەرکەش لەسەر شانی نەوەی نوێی ئوممەتی ئیسلامی بە تایبەتو هەر تاکێکی مرۆڤایەتی بە گشتیە، چونکە مێژوونوسانی ڕابردوو ئەرکی خۆیانیان بە جوانترین شێوە بەجێگەیاندووە، ئەوەی لەسەر شانی ئێمەیە ڕێککردنو سەروبنکردنو پوختکردنەوەی بەرهەمەکانی ئەوانە لە لایەك، لەلایەکی تریشەوە بە ئەمانەتو لەژێر بنەمای زانستیدا بکەوینە تۆماری مێژووی هاوچەرخ، ئەگەرنا لە دنیادا دادگای مرۆڤایەتی‌و لە دواڕۆژیشدا دادگای خوای گەورە ئەو تاوانەمان لێ قبولّ ناکەن، بەراستی زۆرجار ئەمەش پێویستی بە پاڵنەرێکی بەهێزی وا هەیە کە وات لێ بکات بەهایەکی بالآتر لە گیان بەدبیکەیت تا ئامادە بیت بەرەو سەرووتر هەنگاو بنێت.

❖ شایەتیدان :

شایەتیدان لەسەر کەسێك کە شیاوی شایەتیدان بێت واجبەو خۆ لێ بەدوورگرتنی لادانە لە فەرمانی خوای گەورە، وەك خوا دەفەرموێت: (ولا تكتموا الشهادة ومن يكتمها فأنه آثم قلبه)،[٤] دەی مێژووی ئیسلامی لە هەر

---

[٤] - البقرة: ٢٨٣.

بوارێكدا پێویستی به شایەتیدانە، بەڵام شایەیتدانێك لەسەر بنەمای شەریعەت وەستا بێـت: (ان تضل احداهما فتذكر احداهما الاخرى)[5] واتە لەسەر بنەمای سۆزداری نەوەستابێتو شایەتی حەق بدات:(ولا يجرمنكم شنئان قوم على الا تعدلوا)،[6] بەو پێیە نابێت نە سۆزداری بۆ برایانی موسڵمانو نە ئارەزووی هەڵخەڵەتان بە دوژمنانی مێژووی ئیسلامی وامان لێ بكات ساختەو ناراستی لە شایەتیداندا بە كار بهێنین.

پێویستە كەسانێك هەبن بە بەڵگەی دروستەوە لە سەرچاوەكانەوەو لە ژێر بنەمای زانستیدا شایەتی بۆ لایەنی ژیارو و سیاسیو زانستخوازیو سەربازی... ئەم ئوممەتە بدەن، كەمبوونەوەی شایەتانی ناو ئوممەتی ئیسلامی لەسەدەكانی دواییی مێژووی ئیسلامیدا ڕێی بۆ ناحەزانی ئیسلامو موسڵمانان خۆشكرد تا ببنە شایەتو بە پێی پێكهاتەی دەروونیو ڕوانینیان بۆ ئەو مێژووە شایەتی بدەن، ئیتر لە بەرەی بەرامبەریشیاندا شایەتانێك نەبن كە بە بەڵگەوە بارەكە ڕاست بكەنەوە.

كەواتە لەم ڕوانگەوە دەوانین بڵێین:

١.شایەتی دان واجبە.

٢. دەبێت بە حەق بێت.

٣. شایەتی نەدان بە زیانی ئوممەتی ئیسلامی دەشكێتەوە.

---

[5] - لبقرة: ٢٨٢.

[6] - المائدة: ٨.

❖ تێگەشتن لە ڕەوتی ئەمڕۆ:

وتەیەکی جوانی زانایان هەیە کە دەڵێن: (من لا يعي التاريخ لا يعي المستقبل) دەی ئەگەر کەسێك نەتوانێ لە داهاتووی تێ بگات کە خۆی لەناو ئەو شریتەدا نیە ئەی چۆن لە ئەمڕۆی تێدەگات کە خۆی تیایدا دەژیو ناتوانێت لەسەرەوە بۆی بڕوانێت، بێگومان بۆ تێگەشتن لە ئەمڕۆ دەبێت لە دەورو سەرچاوەو ڕێرەوی پێشتری ئەمرۆ ئاگادار بیت، هەموو ئەو باسکردنە پێشینانەش کە خوای گەورە لە قورئانو پێغەمبەر(ﷺ) لە فەرموودەدا باسیان کردون، بە مەبەستی پەند لێ وەرگرتن بوون بۆ ڕەوشی موسوڵمانان لە هەر قۆناغێکدا بن.

ئەمڕۆ باری موسڵمانان لە پشێویو بارگرژیەکی سەختدایەو مەردی مەیدانی دەوێت بە ڕاستی هەنگاو بنێت، بۆ ئەمەش دەبێت لایەنەکانی ژیانی کۆمەڵگەی ئیسلامی وەربگریتو بزانیت لەمرۆدا ئەو بارانە چۆنن، ئەوجا بزانیت قورئانو سوننەت چۆن ڕێنمایی بە موسوڵمانان دەدەن بۆ ئەو ڕێگانە ، دواتر بڕوانینە مێژووی پێشترو بزانین چۆن ئەو لایەنانەیان بە جێ گەیاندون، لە چیدا سەرکەوتوو بوونو ئەنجامەکەی چی بوو، واتە لە سێ خاڵی ئەو سەردەمە بکۆڵینەوە:(ئامانج لە هەنگاونانەکە، پەیڕەوی هەنگاونانەکە، ئەنجامی هەنگاو نانەکە)، لێرەوە لە ڕەوشی باری ئەمرۆ تێ دەگەین.

بۆ نمونە ئەمڕۆی باری کۆمەڵگەی ئیسلامی لەم خالآنەدا خۆی دەبینێتەوە:

- دوورکەوتنەوەی موسڵمانان لە سەرچاوە سەرەکیەکانی ئیسلام(قورئانو سوننەت).

- دوبەرەکیو پەرتبوونی موسڵمانان.
- ژێر دەستەییو بێ دەسەڵاتی.
- شاڵاوی خاچپەرستیو سەهیۆنیو ڕۆژئاوایی.
- دواکەوتەیی زانستیو لاوازی ڕۆحیەتی ئاینی.
- بڵاوبونەوەی دەستەو تاقمە گومڕاو لادەرەکان.

دەی لە قۆناغەکانی مێژووی ئیسلامیدا ئەم گرفتانە هاتونەتە ڕێو چارەسەریش کراون، جا چۆنێتی چارەسەرەکەو تێگەشتن لەبارەکە ئەوەی دەوێت لەبازنەی سنورداری ئەمڕۆ بچیتە دەرەوەو بە چاوێکی فراوانتر بروانیت، چونکە بەراستی گەر کەسێك شارەزای شاڵاوەکانی پێشووی خاچپەرستان نەبێت لە جەنگی ئەمڕۆی ڕۆژهەڵاتو ڕۆژ ئاوا تێ ناگات، کەسێك شاڵاوی هزری ڕۆژئاواو ناحەزانی ئیسلامو بڵاوبوونەوەی دەستە گومڕاکان لە قۆناغەکانی مێژووداو شوێنو پێگەیانو شێوازی بەرنگاربوونەوەیان نەزانێت لەڕۆدا بارەکەی لا قورس دەبێتو هەندێ جار ئەو کەسە وای لێ دێت وادەزانێت ئیتر گەیشتوەتە بنبەستو چارەسەر نەماوە.

ئەمە ڕێرەوی ژیانەوکەس بەتەنها بەبێ ڕابردوو ناتوانێت بگاتە کەماڵ (انما بعثت لأتمم صالح الاخلاق)،[٧] چەندین بەڵگەی تریش کە دەیسەلمێنن بۆ تێگەشتن لە ئەمڕۆ پێویستە لە رابردوو تێ بگەیت چونکە هەردووکیان پەیوەستی یەکترن.

---

[٧] - مسند أحمد بن حنبل، الرقم ٨٧٤٩، المستدرك على الصحيحين، الرقم ٤١٦٢، شعب الإيمان للبيهقي، الرقم ٧٧٢٤، صححه الألباني في الجامع الصغير وزيادته، الرقم ٤١١٤.